

การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานของแรงงานนอกระบบ :
ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ขับขี่มอเตอร์ไซด์รับจ้าง และผู้ค้าขายตลาดนัด
ในเขตกรุงเทพมหานคร

Study on the Development of Quality of Working Life of Informal Labour:
Case Studies of Motorcycle Drivers and Temporary Market Vendors

วิจิตร ระวังศักดิ์¹⁾ สมบุญ ยมนา²⁾ สมศักดิ์ นัคลาจารย์³⁾ กัลยา ไทวงษ์⁴⁾ นัทธมน แก้วไทย⁴⁾

Abstract

The study aims at assessing the quality of working life of two groups of informal labour namely motorcycle drivers which represent service sector and temporary market vendors which represent minor trade sector whose working characteristics are totally different to provided information for future labour protection plan. Descriptive statistics are applied for data analysis of quality of working life of both groups, while a tested measurement formula is applied for the measurement of their quality of life.

The study finds that motorcycle drivers fairly have occupational security, while they have high accident risks and some trouble with the occupational site. Most of them are not interested in physical examination or exercise, instead they are regular drinkers and smokers. Their particular diseases are found to be mainly breathing disorder and eyes diseases. The temporary market vendors work less hours, have good income and savings with some problems with their occupational site. Similarly to the motorcycle drivers, the temporary market vendors are not health conscious. Their particular diseases are mainly hypertension and diabetes. The assessment of quality of life finds that motorcycle drivers' physical and mental health are at a fair level and are slightly better than the temporary market vendors. As for the quality of family and working life, both groups comparatively are fairly good, while the most concernable aspects are economic security, followed by physical environment and safety.

As for the opinions on social security for informal labour which the researchers believe would contribute to better quality of life, it is found that almost 90 percent of both groups are in favor of being covered by the system and the majority of them are capable to pay for contribution at 100-150 baht per month. The groups want to have the same coverage as those for formal labour with first priority for sickness or injury.

The study recommends that the Bangkok Metropolis Administration (BMA) should systematically set standard and orderliness for temporary markets in the areas, prevent both the vendors and motorcycle drivers from being fleeced by corrupted authorities, provide free annual physical examination and knowledge on occupational safety, motivate informal labour to buy life and accident insurance for the benefits of themselves and their families. The Social Security Office should speed up Social Security Scheme for Informal Labour, while the National Health Insurance Office should include various groups of informal labour as its targets. The Ministry of Labour should encourage group formation of informal labour for their rights protection and self-development, and the Government should consider providing them with housing and occupational soft loan.

-
- 1) ที่ปรึกษาโครงการ, นักวิชาการอิสระ อดีตอาจารย์คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 - 2) หัวหน้าโครงการ, นักวิจัย 8 ว. สถาบันพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 - 3) นักวิจัยหลัก, อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
 - 4) นักวิจัยอิสระ, ผู้ช่วยนักวิจัย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาข้อมูล เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตการทำงานของแรงงานนอกระบบ 2 กลุ่มคือ ผู้ขับขีมอเตอร์ไซค์รับจ้างซึ่งจัดอยู่ในประเภทแรงงานนอกระบบภาคบริการขนส่งและกลุ่มผู้ประกอบการค้าขายตลาดนัดในเขต กทม. ซึ่งจัดอยู่ในประเภทแรงงานนอกระบบภาคการค้าขายรายย่อย ที่มีลักษณะการทำงานแตกต่างกัน เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการพิจารณาให้ความคุ้มครองโดยมีกฎหมายรองรับต่อไป วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลคุณภาพชีวิตการทำงาน ใช้สถิติบรรยาย (Descriptive Statistics) ส่วนการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตของทั้งสองกลุ่มใช้แบบวัดคุณภาพชีวิตที่มีการทดสอบคุณภาพแล้ว

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ขับขีมอเตอร์ไซค์รับจ้างเป็นอาชีพที่ทำงานหนัก มีความมั่นคงทางอาชีพพอสมควร รายได้เหลือเก็บบ้างเล็กน้อย มีความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุสูง มีปัญหาเรื่องสถานที่ประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่ขาดความสนใจด้านสุขภาพ ไม่ออกกำลังกาย คีมีสุราสูบบุหรี่ประจำ มีโรคประจำตัวด้านระบบทางเดินหายใจและตาต้อ ส่วนผู้ค้าขายตลาดนัดเป็นอาชีพที่ใช้ทุนประกอบอาชีพสูงกว่า รายได้ดี มีเงินออม มีปัญหาเรื่องสถานที่ค้าขายบ้าง ไม่มีการตรวจสุขภาพ ไม่ออกกำลังกาย มีโรคประจำตัวเกี่ยวกับความดันโลหิตและเบาหวาน การประเมินคุณภาพชีวิตและคุณภาพชีวิตการทำงานจากแบบวัดพบว่าผู้ขับขีมอเตอร์ไซค์รับจ้างเป็นกลุ่มที่มีคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ระดับปานกลางจนถึงค่อนข้างดีกว่ากลุ่มผู้ค้าขายตลาดนัดเล็กน้อย ในด้านชีวิตครอบครัวและด้านชีวิตการทำงาน ทั้งสองกลุ่มไม่มีปัญหาเพราะอยู่ในระดับปานกลางและระดับดีใกล้เคียงกัน ส่วนด้านที่นำเป็นห่วงที่อยู่ในระดับไม่ดีกว่าค่อนข้างสูงทั้งสองกลุ่ม คือด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจ รองลงมาคือด้านสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย

ในส่วนของความเห็นที่มีต่อการประกันสังคม สำหรับแรงงานนอกระบบ ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าจะช่วยให้แรงงานนอกระบบมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พบว่าเกือบร้อยละ 90 ของทั้งสองกลุ่มต้องการให้มีการประกันสังคมสำหรับกลุ่มตน และพร้อมที่จะจ่ายเงินสมทบ โดยส่วนใหญ่มีความสามารถในการจ่ายเงินสมทบระหว่าง 100-150 บาทต่อเดือน และต้องการความคุ้มครองทุกกรณีเช่นเดียวกับแรงงานในระบบ โดยทั้งสองกลุ่มต้องการความคุ้มครองกรณีเจ็บป่วย หรือประสบอันตรายเป็นลำดับแรก

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยต่อกรุงเทพมหานคร (กทม.) ได้แก่การจัดระเบียบตลาดนัดอย่างเป็นระบบเพื่อดูแลมาตรฐานความสะอาด การป้องกันไม่ให้มีการรีดไถทั้งผู้ค้าขายตลาดนัดและผู้ขับขีมอเตอร์ไซค์รับจ้าง การส่งเสริมความปลอดภัยในการประกอบอาชีพ การให้บริการตรวจสุขภาพประจำปี การให้

ความรู้ด้านอาชีวอนามัย ตลอดจนการสร้างแรงจูงใจให้แรงงานนอกระบบทำประกันชีวิต ประกันอุบัติเหตุ เพื่อสร้างหลักประกันแก่ตนเองและครอบครัว สำนักงานประกันสังคมควรเร่งรัดให้มีการประกันสังคมกับแรงงานนอกระบบโดยพิจารณาเงื่อนไขให้เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของกลุ่มนี้ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ควรผนวกแรงงานนอกระบบต่าง ๆ ให้อยู่ในกลุ่มเป้าหมายของการดูแลเรื่องสุขภาพ กระทรวงแรงงาน ควรส่งเสริมการรวมกลุ่มของแรงงานนอกระบบเพื่อพัฒนาตนเองและพิทักษ์สิทธิ รวมทั้งรัฐบาลควรให้ความสำคัญกับการให้บริการด้านที่อยู่อาศัย และเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำเพื่อการประกอบอาชีพ

บทนำ

แรงงานนอกระบบ เป็นแรงงานส่วนใหญ่ของประเทศ มีจำนวนประมาณ 24.4 ล้านคน (ผลสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ 2546) แบ่งตามลักษณะการทำงานได้เป็น 3 ประเภทคือ 1) แรงงานนอกระบบภาคการเกษตร ได้แก่แรงงานรับจ้างในเกษตรกรรมทั่วไปและเกษตรพันธะสัญญา 2) แรงงานนอกระบบภาคการผลิต ได้แก่ผู้รับงานมาทำที่บ้าน ผู้ประกอบอุตสาหกรรมในระดับครัวเรือนหรือธุรกิจการผลิตขนาดเล็ก 3) แรงงานนอกระบบภาคบริการ ได้แก่แรงงานที่ประกอบอาชีพอิสระเพื่อความอยู่รอด เช่น หาบเร่ สามล้อถีบ มอเตอร์ไซค์รับจ้าง ผู้ค้าขายรายย่อย คนเก็บขยะ คนซื้อขายขยะ เป็นต้น แรงงานนอกระบบไม่มีการจ้างงานที่มีระบบแน่นอน หรือหากมีการจ้างก็เป็นไปในลักษณะแบบแอมแปง ไม่เข้าข่าย "ลูกจ้าง" ตามนิยามของกฎหมายแรงงาน ดังนั้นปัญหาของแรงงานนอกระบบจึงได้แก่ การขาดความมั่นคงในการจ้างงาน การไม่ได้รับความคุ้มครองด้านความปลอดภัย สุขภาพอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน ขาดหลักประกันด้านรายได้ โอกาสในการพัฒนาทักษะ และไม่สามารถรวมตัวเป็นองค์กรเพื่อต่อรองกับรัฐหรือผู้ว่าจ้าง ส่วนใหญ่จึงเป็นผู้ด้อยโอกาสในสังคมที่ต้องเผชิญความเสี่ยงหลายด้าน

สำนักงานประกันสังคม กระทรวงแรงงาน ได้ศึกษาเตรียมการขยายความคุ้มครองประกันสังคมสู่แรงงานนอกระบบตั้งแต่ปี 2547 อย่างเป็นขั้นตอน โดยขอความร่วมมือจากสำนักงานสถิติแห่งชาติสำรวจความต้องการเข้าร่วมในระบบประกันสังคมของแรงงานนอกระบบ (2547) จากองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) ในการศึกษาคุณลักษณะของแรงงานนอกระบบและเสนอแนะวิธีการขยายความคุ้มครอง และจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราชในการศึกษาความเป็นไปได้ (2548) รวมทั้งได้จัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นโดยตรงจาก

แรงงานนอกระบบรวม 13 ครั้ง จนได้มีการกำหนดแนวทางการขยายความคุ้มครองแรงงานนอกระบบเบื้องต้นไว้แล้ว (เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่อง "มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองแรงงานนอกระบบในประเทศไทย : 15 มีนาคม 2550)

การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานของแรงงานนอกระบบเฉพาะกรณีของผู้ขับขีมือเตอริไซค์รับจ้างซึ่งเป็นแรงงานนอกระบบประเภทบริการ และของผู้ค้าขายตลาดนัดซึ่งเป็นตัวแทนของแรงงานนอกระบบผู้ค้าขายรายย่อย มีวัตถุประสงค์เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตการทำงานของแรงงาน 2 กลุ่มข้างต้นซึ่งยังมีน้อย เพื่อประกอบเป็นข้อมูลเสริมในการพิจารณาขยายระบบประกันสังคมไปสู่แรงงานนอกระบบให้มีความครอบคลุมมากขึ้น

ความหมายของคำที่ใช้และแนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตการทำงาน

"แรงงานนอกระบบ" หมายถึง แรงงานและผู้ประกอบอาชีพอิสระที่ทำงานเพื่อความอยู่รอดในภาคการผลิตสินค้าและบริการที่สร้างรายได้ มีทักษะและทุนน้อย ไม่มีระบบการจ้างงานที่แน่นอน และไม่ได้รับการคุ้มครองทางกฎหมาย

"ผู้ขับขีมือเตอริไซค์รับจ้าง" หมายถึง ผู้ที่ประกอบอาชีพด้วยการขับขีรถจักรยานยนต์บริการรับ-ส่งผู้โดยสารตามตรอกซอกซอย และหมู่บ้านต่าง ๆ ที่ไม่มีรถโดยสารประจำทาง หรือให้บริการในสถานการณั้กวดิจจรจร ในเขตกรุงเทพมหานคร

"ผู้ค้าขายตลาดนัด" หมายถึง ผู้ประกอบอาชีพค้าขายสินค้าราคาถูกประเภทอาหาร ผัก ผลไม้ หรือสินค้าอุปโภคอื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะรับซื้อจากผู้ผลิตโดยตรงนำไปหมุนเวียนขายในพื้นที่ต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานครที่ไม่มีโครงสร้างของตลาดที่ถาวร

"คุณภาพชีวิตการทำงาน" เป็นแนวคิดที่มาจากแนวคิดของคุณภาพชีวิต ซึ่งก็คือการพัฒนาให้บุคคลนั้น ๆ มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี โดยให้คนงานในฐานะลูกจ้างได้มีสภาพการทำงานที่ดีภายใต้เงื่อนไขการทำงานที่เหมาะสม มีความปลอดภัย ได้รับผลประโยชน์และสิทธิต่าง ๆ อย่างยุติธรรมและเสมอภาคในสังคม (อัชฌรา สายะตานันท์, 2547 : 4)

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับมือเตอริไซค์รับจ้างส่วนใหญ่ได้จากการเสนอข้อมูลโดยบริษัทศูนย์วิจัยกสิกรไทย ในวารสาร "กระแสทัศน์" และจากเอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2547 เรื่อง "เศรษฐกิจนอกระบบกับการบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ" ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ส่วนข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้ค้าขายตลาดนัด ได้จากการสุ่มถามเจ้าหน้าที่เขตเนื่องจากยังไม่มีการจัดเก็บอย่าง

เป็นระบบ และจากการศึกษาข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครเรื่องตลาด พ.ศ.2546

วิธีดำเนินงานวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย กำหนดขึ้นโดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตการทำงาน และแบบชี้วัดคุณภาพชีวิตการทำงานที่พัฒนาขึ้นโดยมีหลักเกณฑ์ การรวบรวมข้อมูลกระทำโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 1,000 ราย ประกอบด้วยผู้ขับขีมือเตอริไซค์รับจ้าง 500 ราย คัดเลือกตัวอย่างแบบมีระบบ (Systematic Random Sampling) จากรายชื่อที่จดทะเบียนกับ กทม. ตามสัดส่วนของแต่ละเขต และกลุ่มผู้ค้าขายตลาดนัด 500 ราย ซึ่งคัดเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เน้นเขตที่มีการค้าขายในลักษณะตลาดนัดหลายแห่งในพื้นที่เกี่ยวกับการคัดเลือกตัวอย่างผู้ขับขีมือเตอริไซค์รับจ้าง เนื่องจากยังไม่มีการจดทะเบียนผู้ค้าขายตลาดนัด จึงไม่มีตัวเลขประชากรที่แน่นอน ข้อมูลทั่วไปด้านคุณภาพชีวิตการทำงานวิเคราะห์โดยใช้สถิติบรรยาย (Descriptive Statistics) ส่วนการวัดระดับคุณภาพชีวิตของทั้งสองกลุ่มใช้แบบวัดคุณภาพชีวิตซึ่งทดสอบคุณภาพแล้ว

ผลการวิจัย

1. **คุณภาพชีวิตการทำงาน ของผู้ขับขีมือเตอริไซค์รับจ้าง**
ผู้ขับขีมือเตอริไซค์รับจ้างร้อยละ 94.2 เป็นชาย ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 31-40 ปี สมรสแล้ว และส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับคู่สมรส มีทะเบียนบ้านอยู่ต่างจังหวัดถึงร้อยละ 67.4 โดยสภาพการทำงานผู้ขับขีมือเตอริไซค์รับจ้างมีความเสี่ยงต่ออันตรายสูงกว่าผู้ค้าขายตลาดนัด รวมทั้งมีชั่วโมงการทำงานเกินกว่าวันละ 8 ชั่วโมง มีรายได้จากการทำงานวันละ 301 - 400 บาท ร้อยละ 16.8 ทำอาชีพเสริม มีรายได้จากอาชีพเสริมประมาณวันละ 201 - 300 บาท มีรายจ่ายในการประกอบอาชีพประมาณวันละ 100 บาท และรายจ่ายในครัวเรือนวันละ 201 - 300 บาท ประมาณครึ่งหนึ่งมีเงินออมเดือนละ 1,001 - 2,000 บาท ส่วนใหญ่ออมโดยการฝากธนาคาร การกู้ยืมเงินส่วนใหญ่จะกู้นอกระบบในวงเงินไม่เกิน 5,000 บาท

ด้านการประกอบอาชีพ และความมั่นคงของอาชีพ พบว่าส่วนใหญ่มีปัญหาเรื่องเงินทุน รองลงมาคือ ปัญหาการแข่งขันในการประกอบอาชีพ ปัญหาเรื่องกฎหมาย ระเบียบและเงื่อนไขในการประกอบอาชีพ ปัญหาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้มีอิทธิพล และเพื่อนร่วมอาชีพ ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่ (88.2%) ตั้งใจที่จะประกอบอาชีพนี้ต่อไป ผู้ที่มีแนวโน้มจะเลิกอาชีพนี้คาด

หวังว่าจะเลือกทำการค้าขาย หรือกลับไปประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยรวมมีความเห็นว่าอาชีพปัจจุบันมีความมั่นคง ร้อยละ 57.2 แม้ว่ากว่าครึ่งหนึ่งเคยประสบอันตรายจากการประกอบอาชีพนี้ก็ตาม

ด้านสุขภาพ ร้อยละ 80 ไม่เคยตรวจสุขภาพประจำปี ส่วนใหญ่พักผ่อนด้วยการนอนวันละ 7 - 8 ชั่วโมง ไม่สนใจการออกกำลังกาย สักส่วนของผู้ดื่มและไม่ดื่มสุรามีกครั้งต่อครั้ง ร้อยละ 15.8 มีโรคประจำตัว ได้แก่ โรคภูมิแพ้ หอบหืด ต้อกระจก และความดันโลหิตต่ำ อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่คิดว่าโรคประจำตัวที่เป็นอยู่ไม่ได้มีสาเหตุมาจากการประกอบอาชีพ กรณีเจ็บป่วยเล็กน้อย ส่วนใหญ่จะซื้อยารับประทานเอง เจ็บป่วยมาก จึงจะไปโรงพยาบาลและใช้สิทธิบัตรทอง ในการใช้บริการของรัฐ ส่วนใหญ่ เห็นว่า ได้รับความสะดวกดี มีร้อยละ 21 เห็นว่า ไม่สะดวก เพราะซ้ำ ยุ่งยาก บัณฑิตระบุโรงพยาบาลอยู่ต่างจังหวัด และคุณภาพยาต่ำ เป็นต้น

ด้านบริการจากรัฐ ที่เห็นว่าดีคือ การได้รับข้อมูลข่าวสาร การรักษาความปลอดภัยสาธารณะ และการบรรเทาสาธารณภัย ส่วนการใช้บริการนันทนาการที่รัฐจัดให้หรือสนับสนุน ปรากฏว่ามีผู้ไม่เคยใช้บริการเลยถึงร้อยละ 47.4

ด้านความต้องการอื่นๆ มีผู้ตอบคำถามเพียงร้อยละ 23 จากจำนวนนี้พบว่า ในด้านความต้องการเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ร้อยละ 54.2 ต้องการให้รัฐจัดหาอาชีพใหม่ และร้อยละ 45.8 ต้องการให้รัฐจัดสถานที่ประกอบอาชีพซึ่งหมายถึงการจัดวินมอเตอร์ไซค์ ส่วนสวัสดิการที่อยากได้จากจากรัฐเรียงตามลำดับมีดังนี้คือ ที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย การรักษาพยาบาลฟรี เงินกู้เพื่อการลงทุนดอกเบี้ยต่ำ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ และเงินสงเคราะห์บุตรสำหรับผู้มีรายได้น้อย

2. คุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ค้าขายตลาดนัด

กลุ่มตัวอย่าง 2 ใน 3 เป็นเพศหญิง ส่วนใหญ่อายุระหว่าง 31 - 40 ปี เช่นเดียวกับผู้ขับมอเตอร์ไซค์รับจ้าง สมรสแล้ว และส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับคู่สมรส ภูมิลำเนาเดิมประมาณ 1 ใน 4 อยู่ในกรุงเทพฯ กว่าครึ่งหนึ่งมีทะเบียนบ้านอยู่ต่างจังหวัด การศึกษาส่วนใหญ่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองร้อยละ 38.8 และในกรณีที่ต้องเช่า ส่วนใหญ่จะเช่าในราคาที่สูงกว่าผู้ขับมอเตอร์ไซค์รับจ้าง

ผู้ค้าขายตลาดนัดที่ทำการค้าทุกวันมีเพียงร้อยละ 60.04 ส่วนใหญ่ทำงานต่ำกว่า 8 ชั่วโมงต่อวัน รายได้ประมาณวันละ 401 - 500 บาท ผู้ทำอาชีพเสริมมีร้อยละ 13.8 อาชีพเสริมได้แก่ การตัดเย็บเสื้อผ้า ขับรถขนรับจ้างส่งสินค้า รับจ้างทั่วไป หรือ

ค้าขายในลักษณะอื่นที่ไม่ใช่ตลาดนัด มีรายได้จากอาชีพเสริมประมาณวันละ 201 - 300 บาท ค่าเช่าที่ขายของในตลาดนัดไม่เกินวันละ 50 บาท การเสียด่านน้อยมาก ไม่ถึงร้อยละ 1 ของกลุ่มตัวอย่าง ผู้ค้าขายตลาดนัดกว่าครึ่งหนึ่งมีเงินออม และจำนวนเงินที่ฝากธนาคารสูงกว่าผู้ขับมอเตอร์ไซค์รับจ้าง โดยอยู่ระหว่าง 2,001 - 3,000 บาทต่อเดือน การกู้ยืมเงิน กู้จากสถาบันการเงินมากที่สุด โดยส่วนใหญ่ จะกู้มากกว่า 20,000 บาทขึ้นไป ซึ่งแสดงว่าเครดิตค่อนข้างดี

ปัญหาเรื่องเงินทุนในการประกอบอาชีพ เป็นปัญหาใหญ่สำหรับผู้ค้าขายตลาดนัดมากกว่าผู้ขับมอเตอร์ไซค์รับจ้าง โดยมีปัญหาการเช่าช่วงสิทธิสถานที่ตั้งขายของจากบุคคลอื่น ตลาดนัดที่มีลูกค้าและผู้ค้ามากการแย่งที่ประกอบอาชีพก็จะมีมากขึ้นตาม ปัญหาอื่นคืออาชีพที่ทำอยู่ไม่มีกฎหมายรองรับ และมีปัญหาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เข้มงวดและบางครั้งถูกริดไถ เป็นต้น ผู้ค้าขายตลาดนัดมีความรู้สึกว่าการประกอบอาชีพมีความมั่นคง โดยส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 93.0 ยินยอมจะทำอาชีพนี้ต่อไป การประสบอันตรายจากการทำงานมีน้อยมาก เพียงร้อยละ 8.0 เนื่องจากมีความเสี่ยงน้อย

ด้านสุขภาพ พบว่าส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 80 ไม่เคยตรวจสุขภาพประจำปี แม้ว่าผู้ค้าขายตลาดนัดจะมีโรคประจำตัว ได้แก่ โรคความดันโลหิตต่ำ/สูง และโรคเบาหวาน แต่ส่วนใหญ่ไม่คิดว่าการมีโรคประจำตัวหรือเจ็บป่วยมีสาเหตุมาจากการประกอบอาชีพ พฤติกรรมเสี่ยงทางสุขภาพมีน้อยกว่าผู้ขับมอเตอร์ไซค์รับจ้าง เนื่องจากกว่าครึ่งหนึ่งเป็นหญิง ซึ่งส่วนใหญ่จะไม่สูบบุหรี่หรือดื่มสุรา ถ้าเจ็บป่วยเล็กน้อย ส่วนใหญ่จะซื้อยาจากร้านขายยาที่มีเภสัชกรประจำมารับประทาน ถ้าเจ็บป่วยมาก ร้อยละ 60 จะไปใช้บริการของโรงพยาบาลรัฐ โดยใช้สิทธิบัตรทอง จากการศึกษาได้พบว่าเกือบร้อยละ 30 ไม่มีบัตรดังกล่าว ซึ่งย่อมจะต้องเดือดร้อนถ้าเจ็บป่วยรุนแรงหรือเรื้อรัง

ด้านความต้องการอื่น ๆ มีผู้ตอบคำถามร้อยละ 56.2 ตอบว่ามีความต้องการ โดยในส่วนที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ร้อยละ 79.1 ของผู้ตอบ ต้องการให้รัฐจัดสถานที่ประกอบอาชีพให้ และร้อยละ 20.9 ต้องการให้รัฐจัดหาอาชีพใหม่ให้ สำหรับความต้องการสวัสดิการทั่วไปจากรัฐเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือ ที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย การรักษาพยาบาลฟรี เงินกู้เพื่อการลงทุนดอกเบี้ยต่ำ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ และเงินสงเคราะห์บุตร ซึ่งตรงกันกับผู้ขับมอเตอร์ไซค์รับจ้าง

ข้อมูลที่เหมือนหรือใกล้เคียงกัน ได้แก่ 1) ส่วนใหญ่ทั้งสองกลุ่มไม่คิดเปลี่ยนอาชีพ 2) ทั้งสองกลุ่มมีการออมและการกู้เงินตามสัดส่วนของรายได้และความมากน้อยของการลงทุน 3)

มีปัญหาจากการประกอบอาชีพที่สำคัญตรงกันคือปัญหาสถานที่ในการประกอบอาชีพ 4) มีปัญหาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐคล้ายคลึงกัน ได้แก่การเข้มงวดถูกจับปรับอย่างไม่เป็นธรรม บางครั้งถูกริดไถ 5) มีความต้องการอันดับแรกในการประกอบอาชีพตรงกันคือขอให้รัฐจัดสถานที่ที่เหมาะสมให้ และมีความต้องการบริการจากรัฐตรงกัน คือสวัสดิการที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาลฟรี และเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ 6) ขาดความเอาใจใส่ดูแลสุขภาพเท่าที่ควร

3. ผลการวัดคุณภาพชีวิต การทำงานโดยใช้แบบชี้วัดคุณภาพชีวิต

เนื่องจากข้อจำกัด ที่เกิดขึ้นจากการไม่สามารถเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีเดียวกันทั้ง 2 กลุ่ม ทำให้การเปรียบเทียบข้อมูลในเชิงสถิติไม่สมบูรณ์ ผู้วิจัยจึง ได้พัฒนาแบบวัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกซึ่งมี 4 องค์ประกอบรวมเข้ากับคุณภาพชีวิตการทำงานในเรื่องของความปลอดภัย ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และชีวิตครอบครัวอีก 3 องค์ประกอบ รวมเป็น 7 องค์ประกอบ และถามความคิดเห็นกลุ่มตัวอย่างตามประเด็นของแต่ละองค์ประกอบ ซึ่งผลปรากฏว่าสำหรับกลุ่มผู้ขับขีมอเตอร์ไซด์รับจ้างส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตในระดับปานกลาง โดยคุณภาพชีวิตที่อยู่ในระดับดี ได้แก่ด้านสุขภาพจิต ชีวิตครอบครัว และชีวิตการทำงานตามลำดับ และคุณภาพชีวิตที่ไม่ดีมีมาก ๆ ได้แก่ ด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย ตามลำดับ ส่วนคุณภาพชีวิตการทำงาน พบว่า ส่วนใหญ่ (70.6%) อยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน รองลงมาอยู่ในระดับดี (28.8%) และไม่ดี (0.6%) ตามลำดับ ขณะที่กลุ่มผู้ค้าขายตลาดนัดโดยรวมมีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง โดยคุณภาพชีวิตที่อยู่ในระดับดี ได้แก่ด้านชีวิตครอบครัว สุขภาพจิต และสุขภาพกายตามลำดับ และคุณภาพชีวิตในระดับไม่ดีมาก ๆ ได้แก่ด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านความปลอดภัยตามลำดับ ส่วนคุณภาพชีวิตการทำงานส่วนใหญ่ (80.2%) อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาอยู่ในระดับดี (18.8%) และไม่ดียิ่ง (1.0%) ตามลำดับ

4. ความคิดเห็น เกี่ยวกับการประกันสังคมสำหรับแรงงานนอกระบบ

พบว่าส่วนใหญ่ของ กลุ่มผู้ขับขีมอเตอร์ไซด์รับจ้าง (68.6%) และกลุ่มผู้ค้าขายตลาดนัด (73.4%) ระบุว่ามีความรู้เรื่องประโยชน์และกลไกของการประกันสังคมที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน เกือบร้อยละ 90 ของทั้ง 2 กลุ่มต้องการให้มีการประกันสังคมสำหรับกลุ่มตนและพร้อมที่จะจ่ายเงินสมทบ โดยช่วงของ

การจ่ายที่เห็นพ้องตรงกันมากที่สุดคือ 100-150 บาทต่อเดือน และส่วนใหญ่ต้องการความคุ้มครองทุกกรณีเช่นเดียวกับแรงงานในระบบ ทั้งสองกลุ่มต้องการความคุ้มครองกรณีเจ็บป่วยหรือประสบอันตรายเป็นลำดับที่ 1 ส่วนลำดับที่ 2 และ 3 ผู้ขับขีมอเตอร์ไซด์รับจ้างต้องการความคุ้มครองกรณีทุพพลภาพและกรณีชราภาพ ขณะที่ ผู้ค้าขายตลาดนัดต้องการความคุ้มครองกรณีสงเคราะห์บุตรและกรณีชราภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีหลักประกันสำหรับแรงงานนอกระบบในการเข้าถึงสวัสดิการพื้นฐานของรัฐสำหรับผู้มีรายได้น้อยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บริการด้านที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาลฟรี และเงินกู้เพื่อประกอบอาชีพดอกเบี้ยต่ำ ซึ่งเป็นความต้องการที่ตรงกันของ 2 กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา โดยลดเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคในการเข้าถึงบริการ

2. เร่งรัดการดำเนินการประกันสังคมสำหรับแรงงานนอกระบบ ซึ่งจากการศึกษาพบว่ามีความต้องการเรื่องนี้สูง โดยการพิจารณาให้มีความยืดหยุ่นสำหรับแรงงานนอกระบบในเรื่องของการเลือกประกันเฉพาะกรณีที่ตนมีความต้องการกำหนดเวลา และวิธีการจ่ายเงินสมทบที่เหมาะสมสำหรับแรงงานนอกระบบซึ่งส่วนใหญ่มีรายได้น้อยไม่แน่นอน

3. รัฐควรทบทวนการบังคับใช้พระราชบัญญัติรถยนต์ (ฉบับที่ 13) พ.ศ.2547 (ควบคุมการใช้รถจักรยานยนต์รับจ้าง) เพื่อให้มีการนำรถรับจ้างไปจดทะเบียนให้ถูกต้อง ตลอดจนดูแลไม่ให้มีการหาประโยชน์จากผู้ขับขีมอเตอร์ไซด์รับจ้างจากผู้มีอิทธิพลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ

4. กทม. ควรมีการจัดระเบียบตลาดนัด โดยให้เป็นความรับผิดชอบดูแลของแต่ละสำนักงานเขต และควรมีข้อมูลเกี่ยวกับตลาดนัดที่สมบูรณ์ เพื่อจะ ได้สามารถเข้าไปดูแลมาตรฐานความสะอาดของพื้นที่และสินค้าประเภทอาหาร ที่วางขาย รวมทั้งควบคุมราคาสินค้า และป้องกันไม่ให้มีการริดไถซึ่งสร้างความลำบากแก่ผู้ค้าขายตลาดนัด

5. สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ควรผนวกแรงงานนอกระบบกลุ่มต่าง ๆ เป็นกลุ่มเป้าหมายของการให้การดูแลในเรื่องสุขภาพ เช่นการส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการตระหนักถึงการป้องกัน และรักษาโรคซึ่งเกิดจากการประกอบอาชีพ ทบทวนระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้า ประชาสัมพันธ์เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนในขั้นตอนและการปรับเปลี่ยน รวมทั้งการลดเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคในการเข้าถึงบริการของผู้มีรายได้น้อย

6. รัฐบาลควรส่งเสริมนโยบายการกระจายเงินกู้แก่

ประชาชนระดับรากหญ้า โดยขอความร่วมมือจากสถาบันการเงินต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนให้ลดเงื่อนไขการกู้ตามความเหมาะสม

7. กระทรวงแรงงานควรส่งเสริมการรวมกลุ่มของแรงงานนอกระบบเพื่อพัฒนาตนเองและพิทักษ์สิทธิของกลุ่ม โดยประสานกับ กทม. เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารและอำนวยความสะดวกตามความเหมาะสม

8. กทม. ในฐานะเจ้าของพื้นที่ควรเป็นแกนนำในการจัดกิจกรรมสำหรับแรงงานนอกระบบ เช่น การให้บริการตรวจสุขภาพประจำปี กิจกรรมส่งเสริมความปลอดภัยในการประกอบอาชีพ การให้ความรู้ด้านอาชีวอนามัย ตลอดจนการสร้างแรงจูงใจให้แรงงานนอกระบบทำประกันชีวิต / ประกันอุบัติเหตุ เพื่อสร้างหลักประกันแก่ตนเองและครอบครัว

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาคุณภาพชีวิตการทำงานของแรงงานนอกระบบ ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ขับขีมอเตอร์ไซด์รับจ้าง และผู้ค้าขายตลาดนัด ในเขตกรุงเทพมหานคร ได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากสถาบันทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และการสนับสนุนด้านข้อมูลจากหน่วยงานของกรุงเทพมหานคร ตลอดจนผู้ขับขีมอเตอร์ไซด์รับจ้าง และผู้ค้าขายตลาดนัดซึ่งได้ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามด้วยความตั้งใจและจริงใจ ทำให้ข้อมูลที่ได้มีความชัดเจน คณะผู้วิจัยจึงขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่งไว้ ณ ที่นี้

บรรณานุกรม

- ปาริชาติ ศิวะรักษ์ และคณะ. งานทบทวนเอกสารงานวิจัยเรื่องเศรษฐกิจนอกระบบในประเทศไทย. โครงการเศรษฐกิจนอกระบบ ความยากจน และการจ้างงาน : สำนักงานแรงงานระหว่างประเทศ กรุงเทพฯ, 2548.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมศาสตร์. การศึกษาเรื่องความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการขยายความคุ้มครองประกันสังคมผู้แรงงานนอกระบบ. 2548.
- สมาคมกฎหมายแรงงาน (ประเทศไทย) และมูลนิธิ F.E.S. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่อง "มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองแรงงานนอกระบบในประเทศไทย", 5 มีนาคม 2550.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการเศรษฐกิจนอกระบบ. เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2547 เรื่อง "เศรษฐกิจนอกระบบกับการบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ". 24 มิถุนายน 2547.
- อัชฌรา สายะตานันท์. คุณภาพชีวิตการทำงานของแรงงานนอกระบบในภาคเกษตรกรรม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2548.
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. "จักรยานยนต์รับจ้าง อาชีพธรรมดาที่ไม่ธรรมดา." วารสารกระแสทัศน์, ปีที่ 3 ฉบับที่ 356 (12 กุมภาพันธ์ 2540)
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. "บทสรุปสำหรับผู้บริหาร" วารสารกระแสทัศน์, ปีที่ 9 ฉบับที่ 1434 (มกราคม - มีนาคม 2539)
- ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร : เรื่อง ตลาด พ.ศ. 2546. www.kodmhai.com (3/04/2006)
- พระราชบัญญัติรถยนต์ (ฉบับที่ 13) พ.ศ. 2547. www.dlt.go.th (3/04/2006)